

Mövzu 6. İNVESTİSİYA QƏRARLARI VƏ QİYMƏTLƏNDİRMƏ PROSESİNİN MAHİYYƏTİ

Muhazirənin planı

- 1. Kapital və gəlir məsrəflərinin, həmçinin uzunmüddətli aktivlər və dövriyyə kapitalı investisiyalarının fərqləndirilməsi .**
- 2. Kapitalın büdcə planlaşdırılması prosesində investisiya qiymətləndirilməsinin rolunun isah edilməsi**
- 3. Şirkətin ümumi strategiyası ilə əlaqədar kapitalın büdcə planlaşdırılması prosesinin mərhələlərinin müzakirə edilməsi**

Mövzuya ilkin baxış

Şirkətin uzunmüddətli gələcəyi onun dəyər yaradan aktivləri əldə etmək, təkmilləşdirmək və ya əvəz etmək qabiliyyətindən asılıdır. İntestisiya imkanlarını dəyərləndirmək üçün müvafiq qərarlar qəbul edilməlidir. Buna görə də tikili və avadanlıq üzrə kapital məsrəflərinə dair investisiya qərarları biznes fəaliyyəti üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu növ qərarlar əksər hallarda külli miqdarda pul vəsaiti ilə müşayiət edilir və biznesin gələcək fəaliyyəti üzrə böyük təsirə malik olur. Belə ki, hər hansı bir yanlış qərar biznes üçün fəlakətə səbəb ola bilər.

Hər bir investisiya təklifi peşəkar qaydada qiymətləndirilməlidir. Hər hansı bir investisiya qərarının səhmdarların sərvətinin maksimal olaraq artırılması məqsədinə nə dərəcədə təsir edəcəyini müəyyən etmək üçün müvafiq məlumatlar toplanmalı və bu məlumatlar müvafiq qaydada təhlil edilməlidir. Risklər düzgün müəyyənəşdirilməli və təhlil edilməlidir. Bütün əvvəlki investisiyalar və investisiya qərarlarının şirkətə necə təsir etməsi barədə məlumat əldə etmək üçün şirkətin "Maliyyə Vəziyyəti Haqqında Hesabat"ını (bundan son- ra "MVHH") nəzərdən keçirmək olar.

Bu mövzuda biz investisiyaların qiymətləndirilməsi prosesini ümumi şəkildə təsvir və bu proses ilə bağlı ilkin anlayışları müzakirə edəcəyik.

Nələri öyrənəcəyik

- a) Kapital və gəlir məsrəflərinin, həmçinin uzunmüddətli aktivlər və dövriyyə kapitalı investisiyalarının fərqləndirilməsi;
- b) Kapitalın büdcə planlaşdırılması prosesində investisiyanın qiymətləndirilməsinin rolunun izah edilməsi;
- c) Şirkətin ümumi strategiyası ilə əlaqədar kapitalın büdcə planlaşdırılması prosesinin mərhələləri

Bu mövzuda kapital məsrəfləri (gəlirlərin artımı üçün çəkilən məsrəflər) və gəlir məsrəfləri (əməliyyat xərcləri) arasındakı fərqlərdən, eləcə də cari və uzunmüddətli aktivlərin fərqiindən, habelə kapitalın büdcə planlaşdırılması prosesinin müxtəlif mərhələlərindən bəhs edilir.

1. Kapital və gəlir məsrəflərinin, həmçinin uzunmüddətli aktivlər və dövriyyə kapitalı investisiyalarının fərqləndirilməsi .

1.1 Kapital və gəlir məsrəfləri

Kapital məsrəfləri uzunmüddətli aktivlərin əldə olunmasına, yaradılmasına və ya təkmilləşdirilməsinə çəkilən məsrəflərdir.

Kapital məsrəfləri biznesin gəlirlilik qabiliyyətinin artırılması naminə çəkilən xərclərdir. Bu

növ xərclər hər hansı yeni bir aktivin əldə olunması və ya mövcud aktivin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üçün həyata keçirilir.

İstifadəsi, adətən on iki aydan çox müddətə nəzərdə tutulan aktiv uzunmüddətli aktiv hesab edilir.

1. Kapital məsrəfləri

Yuxarıda müəyyən edildiyi kimi, kapital məsrəflərinə daxildir:

a) Uzunmüddətli maddi aktivin satın alınması

Uzunmüddətli maddi aktivini əldə etmək və ya satın almaq üçün çəkilən məsrəflər kapital məsrəfləridir.

Məs. Avtomobil satın alınması;

Maşın (avadanlıq) satın alınması; .

Bina tikilməsi.

b) Uzunmüddətli maddi aktivlərin təkmilləşdirilməsi

Uzunmüddətli aktiv üzrə hər hansı təkmilləşdirmə işləri onun istifadə müddətinin və ya faydalılığının artmasına səbəb ola bilər.

●Teatr binasında tamaşaçı oturmaqalarının sayının artırılması

● Yanacaq qənaət etmək üçün avtomobilin mühərrikinin yenisi ilə əvəz edilməsi.

c) Uzunmüddətli qeyri-maddi aktivlərin satılmasının və ya təkmilləşdirilməsi

Kapital məsrəflərinin yalnız maddi aktivlər üzrə (avtomobil, avadanlıq və s.) hesablanması heç də mütləq şərt deyildir. Qeyri-maddi aktivlər üzrə çəkilən məsrəflər də kapital məsrəfləri kimi xarakterizə edilir.

Məs. Lisenziyanın alınması;

Patent əldə olunması üçün çəkilən məsrəflər.

d) Biznes fəaliyyətinin satın alınması

Bu, müəssisənin gəlirlərini artırır.

A şirkəti tekstil materiallar istehsalı ilə məşğul olan bir şirkətdir. O, eyni fəaliyyət ilə məşğul olan digər bir şirkəti satın alır. Bu satınalma A şirkətinin gəlirlərini artıracaq.

2. Gəlir məsrəfləri

Gəlir məsrəfləri dedikdə, gəlir əldə etmək məqsədilə istismar olunan resursların dəyəri nəzərdə tutulur.

Bu, dərhal və ya daha tez müddətə fayda əldə etmək üçün çəkilən xərclərdir. Çəkilən bu məsrəflərin faydasını əldə etmək, adətən bir il ərzində nəzərdə tutulur. Buna görə də bu məsrəflər adətən "Mənfəət haqqında müfəssəl hesabat da (bundan sonra "MHMH") əks olunur. Lakin əgər məsrəflərin faydası MVHH tarxinədək tam olaraq əldə olunmazsa (məsrəflər tam reallaşmazsa), onda məsrəflərin hələ də reallaşmamış həmin hissəsi MVHH-də "qabaqcadan edilmiş ödənişlər" hesabında təqdim edilir. Buna baxmayaraq, bu məbləğ yenə də gəlir məsrəfləri kimi xarakterizə edilir.

Kapital və gəlir məsrəflərinin fərqləndirilməsi

Təfsiilatlar	Kapital məsrəfləri	Gəlir məsrəfləri
Baş verir	Torpaq, tikili və avadanlıq kimi uzunmüddətli aktivlərin satın alınması və ya təkmilləşdirilməsi zamanı	Gəlir əldə edilməsi prosesi zamanı
Təqdim olunur	Dövrün sonuna olan məbləğ MVHH-də Cari il üzrə amortizasiya MH- MH-də	Reallaşmış hissə MHMH-də Reallaşmamış hissə! MVHH-də
Fayda əldə olunur	Bir ildən artıq müddət ərzində	Cari il ərzində
Məsrəflər gəlir ilə uzlaşdırılmalıdır	Aktivin istifadəyə yararlı olduğu müddət boyunca (amortizasiya edilir)	Məsrəflərin baş verdiyi il üzrə

Adətən, hər hansı bir məsrəflərinin kapital və ya gəlir məsrəflərinə aid olduğunu müəyyənləşdirmək üçün yuxarıda təqdim olunmuş kriteriyalar əsasında müəyyən fərziyyə irəli sürə bilərik. Lakin bu

məsələ ilə bağlı elə hallar ola bilər ki, bizim əlavə təlimata ehtiyacımız olsun. Torpaq, tikili və avadanlıq haqqında bəhs edən 16 sayılı MUBS-də bu barədə təlimat verilmişdir.

1.2 Uzunmüddətli aktivlər və dövriyyə kapitalı investisiyası

1. Dövriyyə kapitalı

Dövriyyə kapitalı cari aktivlərlə cari öhdəliklərin fərqinə bərabərdir. Mai-material ehtiyatları, debitor börcü və s. kimi, cari aktivlərin bir il ərzində nağd pul vəsaitinə çevrilməsi nəzərdə tutulur. Can aktivlər üzrə investisiya etdikdə, biz bu məbləğin uzun müddət üzrə nəzərdə tutulmadığını düşünərək investisiya edirik. Lakin cari aktivlərin fərdi olaraq bir il ərzində nağd pul vəsaitinə çevriləcəyi gözlənilir, ümumi olaraq isə bu aktivlərə kapital məbləği daimi olaraq investisiya edilmiş sayılır.

2. Uzunmüddətli aktivlər

Növbəti bir il ərzində nağd pul vəsaitinə çevrilməsi nəzərdə tutulmayan aktivlər uzunmüddətli aktivlər hesab edilir. Uzunmüddətli aktivlərə investisiya uzun müddət üzrə nəzərdə tutulur. Bu məbləğ üzrə amortizasiya sadəcə olaraq uçot düzəlişi hesab edilir, adi əməliyyat fəaliyyətləri ilə əsas investisiya məbləğinin geri ödənilməsi məsələsi ilə əlaqəli ola bilər, olmaya da bilər.

Məs. Tikili və avadanlıq; Ofis binası.

3. Uzunmüddətli aktivlər və dövriyyə kapitalı investisiyası arasında fərq

Təfəsilatlar	Uzunmüddətli aktivlər	Dövriyyə kapitalı investisiyası
Hansı məqsəd üçün saxlanılır?	İstehsal prosesində istifadə məqsədilə, digərlərinə icarə məqsədilə, və ya inzibati məqsədlər üçün	Dövriyyə məqsədilə (alış- satış)
İstifadə / Emal dövrü	Bir neçə dövr ərzində istifadə edilməsi nəzərdə tutulur	Bir tsiklin bir dövr ərzində tamamlanması nəzərdə tutulur
İnvestisiyadan gəlir (fayda)	İnvestisiyadan əldə olunacaq gəlir (fayda) uzun müddətə nəzərdə tutulur	Bir tsikldən əldə olunan pul vəsaiti dərhal növbəti tsikl üzrə yenidən investisiya edilir. Bu tsikllər təkrarlanan ardıcılıqla davam edirlər
İnvestisiya	İnvestisiya uzun müddət üzrə nəzərdə tutulur	Sabit cari aktivlərə edilən investisiya məbləği uzun müddət üzrə, qalıq məbləğ isə qısa müddət üzrə nəzərdə tutulur
Risk dərəcəsi	Risk dərəcəsi yüksəkdir	Risk dərəcəsi aşağıdır
Fərdi aktivlər üzrə investisiya edilən məbləğ	Adətən əhəmiyyətli dərəcədə böyük olur	Adətən əhəmiyyətli dərəcədə böyük olmur

Uzunmüddətli aktivlərə investisiya edilməsi barədə qərar verərkən, bu investisiya nəticəsində dövriyyə kapitalında gözlənilən dəyişikliklərin nəzərə alınması müvafiq hesab olunur.

2. Kapitalın büdcə planlaşdırılması prosesində investisiya qiymətləndirilməsinin rolunun isah edilməsi

2.1 İntestisiyaların qiymətləndirilməsi və son qərar

Kapitalın *büdcə* planlaşdırılması prosesində investisiya qiymətləndirilməsinin rounu izah etməzdən əvvəl. ilk növbədə, investisiyaların qiymətləndirilmə prosesinin özünü dərk etmək faydalı olar. Hər hansı investisiya layihəsi reallaşmazdan əvvəl həmin layihə üzrə təkliflərin maliyyə tərəflərini ayırd etmək üçün investisiya qiymətləndirilməsi həyata keçirilir..

- Kapital investisiyası qərarları mənfəətlərə və pul vəsaiti axınlarına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir.
- Uzunmüddətli dövr üzrə nəzərdə tutulan investisiyalara çox böyük məbləğdə maliyyə vəsaiti tələb olunur. Bundan əlavə, bu növ qərarlar adətən dəyişilməz bərdəfəlik qərarlar olur.

İntestisiya müddəti nə qədər uzun oarsa, bu investisiya layihəsi ilə bağlı qeyri-müəyyənlik və nsk də bir o qədər böyük olar. Beləliklə. kapital investisiyası üzrə hər hansı qərar qəbul edərkən çox diqqətli omaq lazımdır.

1. Xərc və faydaların ölçülməsi

İntestisiya layihəsi üzrə xərc və faydalar müəyyən edilir və ölçülür

Məs. M şirkətinə yeni bir zavod tikintisi ilə bağlı investisiya layihəsi təklif olunur. Layihə 50 milyon dollar xərc tələb edir və təxmini hesablanmışdır ki. zavodda istehsal ediləcək məhsuldan əldə olunacaq gəlir növbəti beş il üzrə müvafiq olaraq 15 milyon dollar 14 milyon dollar. 13 milyon dollar, 12 milyon dollar və 11 milyon dollar təşkil edəcəkdir.

2. Müvafiq üsul.ardan istifadə etməklə xərc və faydaların müqayisə edilməsi

Xərc və faydalarla əlaqəli olan pul vəsaiti hərəkətləri qarşılıqlı müqayisə edilir. İntestisiyadan faydanın nə vaxt əldə olunacağı, effektiv gəlirlilik dərəcəsi. gələcək pul vəsaiti hərəkətlərinin cari dəyəri kimi bəzi məsələlər araşdırılır.

3. Əlaqəli risklərin və onların dəyişkən vəziyyətlər üzrə həssaslıq dərəcəsinin qiymətləndirilməsi

Gələcək pul vəsaiti hərəkətləri təxmini hesablanarkən, gələcək qeyn-müəyyən olduğu üçün bunların hesablandığı kimi reallaşmaması riski mövcuddur; Faktiki nəticə fərqli ola bilər. Bunun son nəticəyə necə təsir edəcəyini nəzərə almaq çox vacibdir.

4. Məşğulluq, ətraf mühitə təsir və s. kimi bir sıra keyfiyyət göstəricilərinin nəzərə alınması

Layihə üzrə qərar qəbul edərkən, yalnız riyazi hesablamalar nəzərə alınmır. Bir sıra bəzi keyfiyyət göstəriciləri, qeyri-maliyyə amilləri də nəzərə alınmalıdır.

İki alternativ layihə mövcuddur: X layihəsi və Y layihəsi. X layihəsi üzrə investisiyanın gəlirliliyi təxminən olaraq 30% hesablanmışdır, lakin bu layihə müəyyən ekoloji zərərlərə malikdir ki, bu da öz növbəsində yerli icmanın narazılığına səbəb ola bilər. Y layihəsi üzrə investisiya gəlirliliyi təxminən 20% təşkil edir və ekoloji cəhətdən zərərsiz hesab edilir. Rəhbərlik çox güman ki, az gəlirli olmasına baxmayaraq, hər halda Y layihəsini seçəcəkdir.

5. Qərarın qəbul edilməsi

Qərar vermə zamanı aşağıdakı hallar ola bilər:

a) Qəbul / imtina

Bu, adətən fərdi layihələr üzrə tətbiq olunur. Bu növ layihələr bir-birinə "rəqib" sayırmır, yəni layihələrdən biri üzrə verilən qərar digər layihə barədə veriləcək qərara təsir etmir. Hər hansı layihə təklifi qəbul oluna bilər və ya bu təklifdən sadəcə imtina edilə bilər. Əgər təklif minimal tələblərə cavab verirsə, onda qəbul edilir; əks halda bu layihədən imtina olunur.

b) Qarşıqlı müstəsna seçim

Bəzən layihələr bir-birinə "rəqib" hesab edilir, belə ki, bir layihənin qəbul edilməsi mütləq mənada digərinin qəbul edilməməsi anlamına gəlir. Layihə üzrə müəyyən meyarlar müəyyən edilir. Bu meyarlara ən uyğun layihə qəbul olunur, digərlərindən isə imtina edilir.

Bu prosesdə iştirak edən və bir-birinə "rəqib" sayılan bütün layihələr qəbul/imtina testinin tətbiqi zamanı məqbul (qəbul edilə bilər) layihələr hesab edilir. Qəbul/imtina testinin tətbiqi zamanı əgər bütün layihələrdən imtina edilərsə, onda bir-biri ilə rəqabət aparacaq heç bir layihə qalmır.

c) Kapitalın bölüşdürülməsi

Əgər bir neçə məqbul fərdi layihə mövcuddursa və şirkət qeyri-məhdud maliyyə vəsaitlərinə malikdirsə, onda bütün layihələr qəbul ediləcəkdir. Lakin real həyatda bu, nadir hallarda baş verir. Belə ki, şirkətlər adətən məsrəflər üzrə məhdud kapital büdcəsinə malik olur. Şirkətin maliyyə vəsaitlərinin mövcudluğu aşağıdakılardan asılıdır:

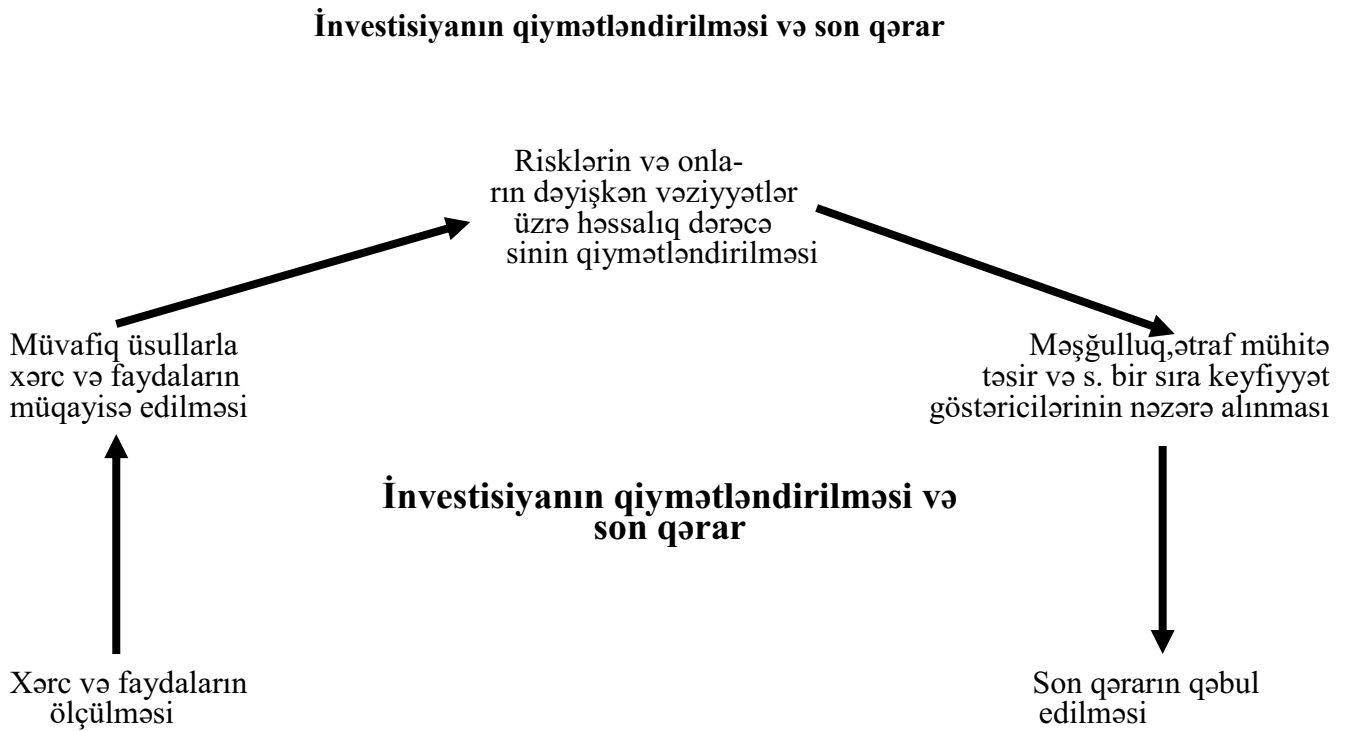
- Şirkətin bölüşdürülməmiş mənfəətlərindən;
- Mövcud layihələr vasitəsilə əlavə maliyyə vəsaitlərinin əldə olunmasından;
- Şirkətin borc və ya səhm kapitalı emissiyası vasitəsilə maliyyə vəsaiti əldə edə bilmək qabiliyyətindən.

Şirkət uzunmüddətli gəlirləri artıran layihələr üzrə öz məhdud maliyyə vəsaitlərini bölüşdürür. Bütün məqbul layihələr müəyyən meyar əsasında, məsələn gəlirlilik dərəcəsi və s. üzrə sıralanır. Maliyyə vəsaitləri yüksək sıralarda dayanan layihələr üzrə bölüşdürülür.

2.2 Kapitalın büdcə planlaşdırılması prosesində investisiya qiymətləndirilməsinin rolu..

İnvestisiyanın qiymətləndirilməsi kapitalın büdcə planlaşdırılması prosesinin ən mühüm tərkib hissəsidir. Bu mərhələdə hansı layihələrin qəbul edildiyi, hansılardan imtina olunduğu barədə qərar verilir. Səhmdarların sərvətinin daha çox artırılması məqsədini nə dərəcədə qarşılaya biləcəyini müəyyən etmək üçün investisiya təklifləri

İnvestisiyalar qısa müddət və ya uzun müddət üzrə qiymətləndirilə bilər. Lakin kapitalın büdcə planlaşdırılmasında yalnız uzunmüddətli investisiyalar nəzərə alınır.

3. Şirkətin ümumi strategiyası ilə əlaqədar kapitalın büdcə planlaşdırılması prosesinin mərhələlərinin müzakirə edilməsi

Biznes fəaliyyəti ilə bağlı hər bir proses kimi kapitalın büdcə planlaşdırılması prosesi də ümumi strategiyaya uyğun olmalıdır.

3.1 Şirkətin ümumi strategiyası

Ümumiyyətlə, yalnız şirkətin ümumi strategiyasına uyğun olan investisiya təklifləri nəzərə alınır.

Ümumi strategiya təşkilatın uzunmüddətli fəaliyyət istiqaməti və əhatə dairəsini müəyyən edir. Bu strategiya tez-tez dəyişmir. Buna görə də təşkilatın fəaliyyəti ilə bağlı qərarlar, o cümlədən investisiya təklifləri təşkilatın ümumi strategiyasına maksimal uyğunlaşdırılmalıdır.

Çox nadir hallarda, məsələn, təşkilatın mövcud ümumi strategiyasına uyğun gəlməyən, lakin çox mükəmməl bir investisiya imkanı olduğu halda təşkilat öz ümumi strategiyasını dəyişə bilər.

3.2 Bütçələrin müəyyənləşdirilməsi

1. Nəzəri olaraq, kapital layihəsi üzrə maliyyə vəsaiti maliyyə bazarlarından əldə oluna bilər: əvvəlki bölmədə bəhs etdiyimiz kimi, qiymətləndirmə usulları əsasmda məqbul sayılan hər bir layihə üçün maliyyə bazarlarından pul vəsaiti əldə etmək olar.

Beləliklə, burada bütçə məhdudiyyətləri olmamalıdır.

2. *Praktik olaraq isə, adətən müəyyən bütçə məhdudiyyətləri mövcud olur:* şirkətlərin əksəriyyəti **məhdud maliyyə vəsaitlərinə** malik olur. Nəticə etibarilə, bütün məqbul layihələr *həyata keçirilə bilmir*. Kapital məsrəfləri üzrə xərclənə biləcək cəmi məbləğ müəyyən edilməlidir və bu məbləğ ən yaxşı layihələrin reallaşması istiqamətində **bölüşdürülməlidir**.

3.3 Investisiya imkanlarının müəyyənləşdirilməsi

Investisiya imkanlarının müəyyənləşdirilməsi çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Kapitalın bütçə planlaşdırılmasının qalan mərhələləri *müəyyən* edilmiş layihələrdən yalnız ən yaxşısını seçə bilər. Əgər ən yaxşı mümkün layihə əvvəlcədən müəyyən edilməzsə, onda bu layihə sonradan, ümumiyyətlə, nəzərə alınmayacaq və şirkət səhmdarların sərvətinin daha çox *artırılması* imkanını itirmiş olacaq. Buna görə də şirkət daim ən yaxşı layihələrin *axtarışında* olmalıdır.

1. Təkliflər daxili və ya kənar mənbələrdən əldə oluna bilər

a) **Daxili mənbələr dedikdə, adətən işçilər nəzərdə tutulur.**

Məs., S şirkətdə işçilər müəyyən təkliflər irəli sürməyə həvəsləndirən iş strukturu mövcuddur.

Verilən təkliflər xüsusi komitə tərəfindən nəzərdən keçirilir. Əgər hər hansı bir təklif qəbul olunarsa, onda bu təklifi irəli sürən işçi mukafatlandırılır. Hər hansı bir avadanlığın iş qabiliyyətini artırmaq məqsədilə onun dizaynında müəyyən dəyişikliklərin edilməsi barədə verilən təklifin və bu kimi bir çox təkliflərin həyata keçirilməsi üçün kapital məsrəfləri tələb olunur.

b) **Kənar mənbələr adətən məsləhətçilər, müştərilər və ya təchizatçılar ola bilər.**

2. Bu məqsədlə bəzi şirkətlərdə **xüsusi şöələr** də fəaliyyət göstərir: əczaçılıq kimi bir sıra sənaye sahələrində ayrıca tədqiqat və təkmilləşdirmə şöəsi olur ki, burada da davamlı olaraq yeni və daha yaxşı məhsulların, o cümlədən mövcud məhsulların istehsalının daha təkmil yollarının axtarışı aparılır.

3. **İnvestisiyalar könüllü və ya məcburi ola bilər.**

4. Layihə ona çəkiləcək xərclər, həmçinin ondan əldə olunacaq faydalar aydın və anlaşılıqlı şəkildə təqdim edilməlidir. Layihə onun xərc və faydaları, o cümlədən aydın təsvir olunmalıdır. Bu, hər hansı məntiqi qiymətləndirmə aparmaq üçün əhəmiyyətli bir məsələdir.

3.4 İnvestisiyanın qiymətləndirilməsi və son qərarın verilməsi.

3.5 Layihənin həyata keçirilməsi və ona nəzarət

Kapital məsrəfləri ilə bağlı olan layihələrin həyata keçirilməsi, adətən müəyyən vaxt tələb edir. İşin inkişaf tempini davamlı olaraq nəzarətdə saxlamaq vacib bir məsələdir. Nəzarət edilməli olan səciyyəvi məsələlər aşağıdakılardır:

1. Layihə planlaşdırıldığı kimi həyata keçirilirmi?

Layihənin həyata keçirilməsində yaranan hər hansı gecikmələr həmişə layihənin xərcinin artmasına səbəb olur. Bu da qiymətləndirmə zamanı aparılmış hesablamaları korlayır. Gəlirin reallaşması gecikdiyi üçün nə qədər və nə zaman gəlirin qazanılacağı barədə aparılmış hesablamalarda da dəyişikliklər olur. Beləliklə, xərc və gəlirlərin məbləğinin dəyişməsi layihənin sonda uğursuz olmasına gətirib çıxara bilər.

2. Xərclər hesablanmış büdcə daxilindədirmi?

Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, əgər real xərclər planlaşdırılmış xərclərdən çox olarsa, onda əvvəlcədən aparılmış xərc-fayda təhlili öz əhəmiyyətini itirəcəkdir.

3.6 Layihənin həyata keçirilməsindən sonra aparılan bəzi yoxlamalar

1. Layihə gözlənilməli kimi icra olunurmu?

Layihənin tətbiqi tam başa çatdıqdan sonra da bəzi məsələlər, məsələn, layihədən gözlənilən pul vəsaitinin gözlənilməli kimi əldə olunub-olunmaması yoxlanılmalıdır.

2. Cari layihələrdən gələcək qiymətləndirmələr üçün nələri öyrənmək olar?

Real pul vəsaiti hərəkətləri ilə planlaşdırılmış pul vəsaiti hərəkətləri arasındakı fərqlərin yaranma səbəblərinin araşdırılması və bu səbəblərin öyrənilməsi gələcək layihə qiymətləndirmələrində çox dəyərli məlumat ola bilər. Bu səbəblər qiymətləndirmə zamanı irəli sürülən fərziyyələrin sonradan dəqiqliklə reallaşmaması və ya hər hansı gözlənilməz hadisələrin baş verməsi və s. ola bilər.